

ODRAZ LJUDSKOG RADA U OBALNOJ TOPONIMIJI SJEVERNODALMATINSKIH OTOKA

VLADIMIR SKRAČIĆ
Filozofski fakultet u Zadru

UDK: 801.311:808.61/62
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1987-03-16

Naglim opadanjem broja stanovnika i njegovim starenjem dovedene su na jadranskim otocima u pitanje brojne aktivnosti koje su nastale kao rezultat ljudskog rada i prisutnosti na samoj obali. Posljedice takvog stanja odražavaju se na jezičnom planu i ugrožavaju opstanak nazivlja iz pojedinih leksičkih polja. Autor u ovom radu pokušava na temelju vlastitih istraživanja na terenu i koristeći podatke iz literature sistematizirati toponomastičku građu sa samog litorala — kontakta mora i obale.

Ne polazeći u svom postupku od geografskih objekata kao nosilaca motivacije u postanku imena, već od dispozicije same obale za vršenje neke djelatnosti, autor grupira dobivenu građu u nekoliko semantičkih skupina. Izabrane su one aktivnosti koje su ostavile najdublji trag u životu otočkog stanovništva: ribarstvo, stočarstvo, navigacija i transport. Ite graditeljstvo. Poljoprivreda je ostavljena po strani, jer su toponimi iz ove klase vezani isključivo za unutrašnjost otoka.

Autor se dalje osvrće na teškoće koje proistječu iz činjenice da se semantička polja često pretapaju, bilo zbog formalnih razloga (nerazumijevanja značenja), bilo zbog sadržajnih (nepoznavanja funkcije referenta), što ponekad izaziva i pogrešne interpretacije imena. Da bi se takve pogreške svele na minimum, a i zbog drugih razloga, bilo bi potrebno, po njegovu mišljenju, prkupati maksimalni broj podataka na terenu. Na taj način udovoljilo bi se nasušnoj potrebi naše kulture i osiguralo mjesto toponomastičkim istraživanjima koje im pripada u okviru lingvistike.

Uvod

Toponimija, a napose mikrotoponimija jadranskih otoka, nedovoljno su istražene. Takvo stanje još je očitije kada je riječ o sjevernodalmatinskim otocima.¹ Veliki broj otoka u ovoj skupini, njihova raštrka-

¹ Za ovaj rad koristili smo se s dosad objavljenim popisima: Božidar Finka i Antun Šojat, »Obalna toponimija zadarsko-šibenskoga kopna i šibenskog otočja«, *Onomastica Jugoslavia*, 3—4, Zagreb, 1973—1974, str. 27—85; Blaž Jurišić, »Iz pomorske toponomastike zadarskog i šibenskog područja«, *Pomorski zbornik*, II, Zadar, str. 985—1012; Petar Skok, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, Jadranski institut JAZU, Zagreb, 1950; Damir Magaš — Amos Rube Filipi, *Otok Sestrunj u zadarskom arhipelagu*, Zadar, 1983, str. 43—50.

nost i slaba nastanjenost sigurno su predstavljali znatnu prepreku malo-brojnim istraživanjima. Pripremajući se upravo za jedan sustavniji prikaz toponomastičke građe na sjevernodalmatinskim otocima, htjeli bismo se ovom prilikom osvrnuti na jedan njezin dio koji unutar dosadašnjih prikaza nije također bio na odgovarajući način tretiran. Riječ je o apelativima, mikrotoponimima i toponimima obalnog pojasa, koji su nastali kao posljedica ljudskih aktivnosti. Pokušat ćemo dakle na jednom nepotpunom, ali ipak dovoljno reprezentativnom korpusu građe s terena² i iz literature,³ dati popis i prikaz onih toponima, mikrotoponima i apelativa koji su nastali na samoj obalnoj crti — kontaktu mora i obale.

U mikrotoponimiji se redovito nameće pitanje razgraničenja između apelativa i mikrotoponima. Kolebanja su brojna i često smo u situaciji da ne možemo sa sigurnošću odrediti granicu, a navlastito onda kada je informacija namijenjena pripadnicima različitih prostornih provenijencija (stanovnici jednog otoka u odnosu na stanovnike bilo kojeg drugog otoka pojedinačno ili na stanovnike čitave društvene zajednice). Povijesni razlozi, jezično iskustvo, situacija na terenu, prisutnost/odsutnost neke aktivnosti, posebnost konfiguracije terena i drugo bit će oni elementi koji će na odlučujući način utjecati na konstituiranje mikrotoponima. Transfer od značenja (apelativ) prema identifikaciji i orijentaciji (toponim i mikrotoponim) neće u svakom pojedinom slučaju biti do kraja proveden, a pogotovu, kako je to već spomenuto, ne za sve sudionike u komunikacijskom procesu.

Ovo se može ilustrirati brojnim primjerima: *pošta* funkcionira gotovo na čitavom jadranskom potezu kao apelativ, ali je na nekim otocima (Kornati npr.) još i toponim, što ne znači da je izvan tih preciznih konteksta riječ prestala biti apelativom. *Garafulin* je na Silbi, zbog velikog broja referenata uvijek istog izgleda, apelativ, ali u Šibenskom kanalu, gdje postoji samo jedan takav referent, toponim. Napuštanjem izvlačenja mreža s kopna i drugih aktivnosti vezanih uz takav tip ribolova, gotovo svi apelativi koji su preživjeli postali su mikrotoponimi: *Ašumivānje*, *Kumandānje*, *Ishodišće*, *Šijānje*, itd. Slično se dogodilo i s apelativima koji su stajali u vezi sa stočarstvom: *sakatūr brodaršće*, *barkariž* i drugi danas su mikrotoponimi, mada još uvijek neke (*sakatūr* npr.) susrećemo i u apelativnoj funkciji. Čest je slučaj da se otok najbliži nekom naselju zove jednostavno *Škoj*. Karte ponekad zbog preciznosti i apelativne vrijednosti riječi dodaju i neki atribut —

² Vlastitim rezultatima terenskih istraživanja koristim se za slijedeće otoke: Silba, Olib, Škarda, Ist, Molat i Tun, djelomično za Dugi otok i Murter, te za ukupno Kornatsko otočje.

³ Za sve šibenske otoke osim Kornatskih koristim: Božidar Finka i Antun Šojat, *op. cit.*; za Sestrunj: Damir Magaš — Amos Rube Filipi, *op. cit.* Da popise ne bismo zagušili beskrajnim navođenjima, koristit ćemo se samo kraticama za otoke i to ovako: Silba (Sil), Olib (Ol), Premuda (Pre), Škarda (Šk), Ist (Ist), Molat (Mol), Dugi otok (DO), Sestrunj (Ses), IŽ (Iž), Kornati (Kor), Murter (Mur), Žirje (Žir), Kaprije (Kap), Prvić (Prv), Zlarin (Zla) i Pašman (Paš).

npr. *Brguljski Škoj*.⁴ Stanovnici Bargulja ga, međutim, nazivaju samo *Škoj*, jer im je to dovoljno za potrebe identifikacije, s obzirom na situaciju na terenu (nema drugih otoka u blizini, neposredno pred uvalom, pa ga se ne može pobrkati ni s kojim drugim).⁵ Procesi toponimizacije apelativa predstavljaju jednu konstantu u mikrotoponimiji i tomu bi sigurno trebalo posvetiti jedan sustavniji prikaz.⁶

Današnje populacijsko stanje naših otoka, a posebno malih i vrlo udaljenih otoka sjeverne Dalmacije, trebalo bi brinuti. I ne samo lingvisti! Ono je odraz brojnih povijesnih, gospodarskih i političkih faktora. Nije nam namjera da ih ovdje analiziramo. No, kako je jezik tako strukturiran da se ama baš nikako ne može izbjeći analizi realnosti koja ga uvjetuje, morat ćemo se često vraćati na razloge koji su doveli do današnjeg stanja u toponimiji, prisutnost/odsutnost čovjeka je onaj činilac koji presuđuje u jeziku, a posebno u toponomastici. Stoga je sasvim jasno da je današnje demografsko stanje jadranskih otoka uvjetovalo da veliki broj toponima, a napose mikrotoponima, padne u zaborav. Možemo sa sigurnošću reći da je taj proces — barem za ovu sinkroniju — ireverzibilan. Napuštanje brojnih aktivnosti zbog pomanjkanja radne snage, starosti stanovništva, promjena načina privređivanja i nebrige društvene zajednice, ostavit će trajne bjeline na našim toponomastičkim, i ne samo toponomastičkim, kartama.

Ljudski rad na otočkim obalama posljedica je najrazličitijih datosti: od elementarnih egzistencijalnih potreba preko uslužnih djelatnosti, pa do dokolice. Ribarstvo, poljoprivreda, transport i graditeljstvo, danas turizam i ugostiteljstvo, trajno su posredno i neposredno držali otočkog stanovnika uza samo more. U procesu denominacije isto tako važnu ulogu odigrala je i sama konfiguracija obale i sastav tla na kopnu i u moru. Na plitkoj, jednoličnoj i nepristupačnoj obali svako će mjesto pogodnije za pristajanje broda gotovo automatski dobiti ime i to ime najčešće dovesti preko referenta u vezu s aktivnošću koja ga je uvjetovala.

Mikrotoponimi su u pravilu recentniji od toponima čiji likovi predstavljaju veće geografske cjeline. Logično je da su najprije imenovane veće jedinice pa onda manje. To međutim ne znači da u mikrotoponimima ne možemo prepoznati i vrlo stare oblike, grčke i latinske npr.

⁴ Karta 100 — 19 Silba — Pag, Hidrografski institut, Split, 1980.

⁵ Zanimljiva je situacija u Murteru gdje apelativ *škoj* ne postoji u lokalnom govoru — generalizirana je upotreba riječi *šika* za svaki otok. U toponomastici je međutim ostao trag: svi otoci u blizini, na kojima Murterini imaju posjede, zovu se zajedničkim imenom *Škōja*, dok se oni u Kornatima, na kojima su oni također vlasnici, nazivaju *šikama* (ako im se ime posebno ne navodi). Razlog je vjerojatno u tome što su taj apelativ preuzeli dolaskom u Kornate od drugih korisnika, a potom mu dali novo značenje.

⁶ Neke podatke o tome donose: Petar Šimunović, »Struktura naziva u regiji«, *Onomastica Jugoslavica*, 2, Ljubljana, 1970, str. 26 i Vladimir Skračić, »Neke značajke kornatske toponimije«, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 24 (11), 1984/85 (1985), str. 39—49.

Važno je, međutim, napomenuti da ti toponomastički likovi redovito dolaze iz jezika i govora kao općeprihvaćene i općepoznate imenice — apelativi u službi toponima. U širem smislu ovo važi i za svaki toponim. Razlika na kojoj ovdje inzistiramo samo je kronološka. Ako u mikrotoponimima *Trāta*, *Petrāla*, *Sakatūr* i sl. prepoznamo latinska značenja »trahere«, »petra« i »siccatorium«, to ne znači da su ovi mikrotoponimi iz iste epohe kao i njihovi likovi, već iz onog doba koje ih vezuje za početak te aktivnosti na obali, ali da su i prije tog doba postojali u paradigmi govora virtualnih korisnika. Naravno, da u ovom procesu ne sudjeluju samo apelativi lokalnih govora, već i svi oni koji su iz bilo kojih razloga — najčešće političkih i ekonomskih — u sprezi s nekom aktivnošću — »doputovali« do otoka (prvenstveno venecijanizmi).

Proces toponimizacije na jadranskim otocima u prostornom smislu sigurno je tekao iz unutrašnjosti otoka prema moru. Poznato je, naime, da se naselja na našim otocima u pravilu — a na malim otocima bez iznimke — nastajala u sredini otoka, po mogućnosti u zaklonu od vjetra i neprijateljskih pogleda s pučine.⁷ Većina otoka ili naselja na njima (Silba, Olib, Premuda, Ist, Molat, Sestrunj, Murter i drugi) imala su iz praktičnih i strateških razloga »izlaz« na dva mora. Takva urbanizacija je osim toga proistekla iz činjenice što su prvi stanovnici bili pastiri i težaci. Zbog toga su mikrotoponimi unutrašnjosti otoka mahom hrvatski. Silazeći prema moru i prihvaćajući — često od drugih naroda — nove aktivnosti, prihvaćaju i nova jezična iskustva. Stoga u obalnoj mikrotoponimiji susrećemo nerazmjerno veći broj naziva romanskog podrijetla.

Izdvojili smo u ovom radu jednu klasu otočkih toponima koju ćemo pokušati sistematizirati po značenjskom, tj. semantičkom principu leksičkih polja. Za razliku od geografskih termina koji gotovo čine jednu zatvorenu klasu i gdje se s više ili manje teškoća može pratiti izgled referenta (punta, uvala, brdo, itd.),⁸ naš referent će biti sama ljudska aktivnost. To je otežavajuća okolnost za sistematizaciju jer je i sama aktivnost uvjetovana ekstra-referentima, koji opet posredno utječu na lik toponima. Pojednostavljeno: neka se uvala ne zove *Trāta* zato što na takvu mrežu podsjeća, već zato što se u toj uvali ribolov s tratom može obavljati (metonimija). U slučaju *Fogūna* npr. veza je dvostruka: i referent i aktivnost ribara utječu na denominaciju. U našem će slučaju dakle osnovni sem biti *dispozicija* obale za vršenje dotične aktivnosti (da bi se mogla izvlačiti *trāta* potreban je određen tip podmorja i obale; da bi mogao pristati brod ili i vršiti utovar tereta opet drugačiji tip, itd.).

⁷ Okurencija toponima *Straža* i varijante rječito o tome govore. Valjani, ali nepotpuni, podaci o tome su dati u referatu Anđelka Badurine, »Voie maritime byzantine longéant la suite extérieure des îles nord-adriatiques« na Kongresu balkanologa, Beograd, 1984.

⁸ Vidi: Nada Vajs, »Topografski apelativi romanskog podrijetla u toponimiji istočnog Jadrana«, *Filologija*, 11, Zagreb, 1982—83, str. 297—328.

Ima takvih uvala čije ime stoji u vezi s referentom koji je daleko od njih samih. *Māslinovica* ili drugdje *Māsnovica* bi na prvi pogled mogle »uputiti« na uvalu s maslinikom. To je međutim samo djelomično točno i u Kornatima gdje ovaj toponim srećemo nekoliko puta ne postoji uvijek veza s takvim referentom. Naime, *Māslinovica* je uvala u kojoj su se *krcale* masline (i ne samo masline) namijenjene transportu i to zato što je bliža masliniku od glavne uvale u kojoj je naselje, a transport se je lakše obavljao brodom nego kopnom. P. Starešina navodi na Silbi dvanaest takvih lokaliteta⁹ s različitim nazivima.

Odupirat će se klasiranju po ovom načelu i svi oni mikrotoponimi koji nisu direktna posljedica rada sadašnjih nastanjivača, odnosno likovi onih toponima čijim se referentima nije uvijek znao smisao postojanja. *Savrnār* i varijante često označava potopljene rimske ribnjake, vivarije, mule ili čak zidove bivših solana. Ovdje je rezultat ljudskog rada očit, ali — kako to često biva s podvodnim referentima — neće biti svaki put moguće reći kojega.

Treba na koncu spomenuti i one toponime koji neće ući u ovaj popis iz jednostavnog razloga što im se ni do danas ne zna etimologija, a sasvim je izvjesno (barem statistički) da su neka od tih imena motivirana ljudskim prisustvom i radom. *Aba*, *Svršata*, *Bavkul*, *Tale*, *Stopanj*, *Zadrĳan* i dr. su samo neki nasumce uzeti.

Likovi toponima iz ovog popisa nisu — kako je to često slučaj u obalnoj toponimiji — geografski apelativi (*punta*, *vala*, *bok* i slično). Ako i jesu onda su rijetki i dolaze samo u toponomastičkim sintagmama: (*Pūnta Barkarĳa* ili *Pūnta Tralĳnskoga Rāta*, npr.). Višečlani nazivi su više iznimka nego pravilo. U pravilu redovito imamo toponimizirane apelative iz lokalnih govora: *Japĳenica*, *Loišće*, *Sakatūr*, *Sapār* ... ili supstantivirane pridjeve: *Loĳena*, *Lupĳška*, *Brodārska*, *Jakinska* ... (cf. uvala). Tvorbeni obrazac kod višečlanih naziva je najčešće hrvatski: atribut + imenica (*Vodĳna Trāta*) ili imenica + specifikator u genitivu (*Pūnta Barkarĳa*), a rjeđe romanski: imenica + prijedlog *o* (*d*) + imenica u genitivu (*Školĳč o Mikavice*). Za razliku od toponima koji su odraz ljudskog rada na obali, kod toponima i mikrotoponima čiji su referenti konfiguracija obale ili podmorje, talijanski tvorbeni obrazac je gotovo pravilo: mali otoci preuzimaju ime od velikih. *brāci* i *mēle* također. I forma sadrĳaja je redovito višečlana toponomastička sintagma: *Kalahatĳn o Piškĳere*, *Brāk o Nĳvice*, *Mēla o Veseĳuha*, itd. Razlog takvom stanju u tvorbi (koje će svakako trebati detaljnije analizirati) je

⁹ Petar Starešina, *Pomorstvo Silbe*, Institut JAZU u Zadru, Zadar, 1981. Na strani 105 kaže: »... Zato su u dalekim uvalicama bili izgrađeni (vjerojatno već u drugoj polovini XVIII stoljeća) primitivni mali gatovi (mulĳci) od naslagana kamena (...). Ti su gatovi postojali u lokalitetima: Borci, Pernastica, Otrinj, Vela i Mala Smrĳeća, Samotvorac, Kaci, Draĳice, Karf, Nozdre, Arat i Mavrova.«

u tome što su denominacijski procesi na obali dolazili iz unutrašnjosti otoka, dakle od lokalnog stanovništva, dok su na moru i pod morem imenovali ribari talijanske provenijencije. Veliku ulogu su sigurno odigrali i političke prilike i službena kartografija koja nije bila hrvatska

Klasifikacija toponima

a) ribarstvo

Najstariji zapisi o ribarstvu na ovim obalama datiraju s konca X. stoljeća, ali u toponimima koji se u dokumentu spominju ne prepoznajemo likove koji bi odražavali trag neke aktivnosti na obali.¹⁰ Toponim za uvalu *Griparica* na Škardi na takvu aktivnost jasno upućuje,¹¹ a i situacija na terenu. Naš ispitanik kaže: »To van je bila jedna čuvena vala za manule«. Leksem *grip* sa značenjem »ribar«, »mreža« i »vrsta broda« zastupljen je na našoj obali, ali kao toponim na sjevernodalmatinskim otocima jedino ga nalazimo za ovu uvalu na Škardi.

Sem »lov« za mjesto gdje se lovi riba vrlo je zastupljen u različitim formama na jadranskoj obali pa i na sjevernodalmatinskim otocima: *Lošće* (Sil, Sk, DO 2x), *Lojēna* (Kor 2x), *Lovišća* (Zla), *Lovišće* (Mur) i *Vēlika Lđjača* (Žir), te mikrotoponimi *Pūnta od Lošč* (Sil) i *Ispo Lojēne* (Kor) označavaju redovito uvalu blage konfiguracije i ravna podmorja, pogodnu za izvlačenje mreža. Lov s mrežama koje se vuku s kopna predstavlja sigurno najstariji organizirani način ribolova; zato je i broj toponima sa semom »lov« i »vući« (*trahere*) vrlo velik.

Trāta je danas općepoznati jadranski apelativ za mrežu koja se vukla s kopna, a ponegdje se zadržao zbog »nerazumijevanja« i onda kada se ta mreža prestala vući.¹² Osim mreže, ratom se naziva i brod koji je nosi i čitav skup brodova i ljudi koji je u zajedničkom ribolovu koriste. U toponimiji *trāta* i varijante označavaju uvalu koja je bila podobna za izvlačenje takve mreže. Zabilježili smo ove forme sadržaja: *Trāte* (Šk), *Trātica* (Mol, Sil), *Trātice* (Mol), *Tratīnska* (cf. vala, Žir) i višedečlane sintagme u kojem je jedan element u vezi s *trātom*: *Vodēna* (*Vodīna*) *Trāta* (Mol), *Mljđhave Trāte* (Ol), *Bārničeva Trāta* (Ist), *Pod Trātu* i *Scāmbeli za Trātu* (Šk) i *Pūnta Tratīnskoga Rāta* (Žir). Od svih navedenih toponima dva se teško mogu uključiti u ovakvu strukturu naziva, jer im supstancija sadržaja, tj. situacija na terenu, ne dozvoljava takvo uključivanje. Naime, ispitanik iz Zapuntela tvrdi da se u uvalama *Trātice* i *Vodīna* (*Vodēna*) *Trāta* nije nikada izvlačila mreža, jer je podmorje takvo da to ne bi bilo moguće. Ako je to točno, trebat će provjeriti koji je motiv takvom liku toponima.

¹⁰ Franjo Račk i, *Documenta*, Vol. VII, 1977, str. 25.

¹¹ Oblici *griparius*, *grippator* »ribar«, *gripparia* »vrsta broda«, *grippa*, *grippus* »mreža« potvrđeni su u XIII. stoljeću. Vidi *Lexicon*, I, str. 519, 520.

¹² U Murteru i susjednim mjestima se i danas kaže *trāta* za plivaricu.

Veliki je broj raznih mreža koje su se vukle s obale. Spomenut ćemo samo one koje su se najmasovnije koristile:¹³ *migavica*, *palandara*, *šabakun*, *potegača* i *ludar*. Usput ćemo samo navesti da i na ovom semantičkom polju vlada prilična konfuzija te da iste forme sadržaja na različitim otocima označavaju različite referente i obrnuto, da se različitim formama označavaju isti referenti. U ovu vrstu mreža ulaze i one koje su se izvlačile s broda, a ne s obale: *šabata/šabaka/kogul* i *koća*. Trag u toponimiji očuvan je međutim jedino u formama: *Mikavica* i *Škōljčić* o *Mikavice* (Žir).¹⁴

Identična je situacija u pogledu toponomastičke motivacije i sa svim ostalim ribarskim artima. Nema ni jednog lika toponima koji bi se mogao dovesti u vezu s referentima kao što su: *psare/care/carice*, *sklatare*, *popone*, *sanadiže*, *prostice*, *baligoti*, *buskavice*, *budele*, *parangali*, *vrše*, itd. Po našem mišljenju ima više razloga za takvo stanje. Prije svega, ribolov s mrežama koje su se izvlačile s obale predstavlja ustvari industrijski tip ribolova koji je angažirao velika sredstva i veliki broj ljudi i, što je najvažnije, uvijek se odvijao na istim lokacijama — *pđštama*. Kronološki gledano, on je trajao vrlo dugo: od prvih potvrda iz X. stoljeća, pa sve do naših dana. Nazivi su se zbog ždrijeba i različite kvalitete pojedinih *pošta* prenosili iz generacije u generaciju — bez promjena. Naposljetku, on se je odvijao s obale. Nasuprot tomu, ribolov s mrežama stajačicama i ostalim ribarskim alatima vršio se individualno, za vlastite potrebe, na bilo kojem mjestu, s broda, a u povijesnom pogledu je novijeg datuma. Nisu se dakle stvorili uvjeti — u drugom slučaju — da jedan od alata (a i njihova raznolikost je tomu pridonijela) dobije takav prestiž koji bi mu zagarantirao očuvanje imena u liku toponima.

Uz *tratu* i izvlačenje mreže iz mora vezano je više potvrda u toponimiji ovih otoka. Uglavnom se radi o apelativima koji ponegdje — najčešće u Kornatima — funkcioniraju i kao toponimi ili mikrotoponimi. Mreža se izvlačila s jedne i s druge strane uvale. Samo mjesto s kojeg se izvlačilo zvalo se je *krokada*, dok se svaka strana za sebe zvala: *šijanje* (Iž) — *komandanje* (Kor), odnosno, *prihodišće* (Iž) — *ishodišće* (Kor). Mjesto u sredini uvale s kojeg se dizala mreža na brod zvalo se *stiskanje*

¹³ Roman Jelić, »Ribarstvo i ribarski običaji u Malom Ižu«, *Adriatica maritima* Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra IJAZU u Zadru, 4, Zadar, 1985, str. 136—158.

¹⁴ Zanimljivo je da u Kornatima, jednoj od najjačih ribarskih zona na Jadranu, a specijalno kada je riječ o mrežama na izvlačenje (Vidi: Josip Basioli, »Razvitak ribarstva Dugootočana«, *Radovi* IJAZU u Zadru, IX, Zadar 1962, str. 391—443 i Amos Rube Filipi, »Iz prošlosti kornatskog ribarstva«, *Radovi* IJAZU u Zadru, XXII—XXIII, Zadar, str. 181—260) ne nalazimo ni jednog toponima čiji bi se lik mogao dovesti u vezu s *trätom*. Tome je vjerojatno razlogom akcidentalna nastanjenost otokâ, odnosno ne-ribarska orijentacija stanovništva koje je nastavalo otoke, a nije imalo pravo na ribolov.

(Iž) — *ašumivanje* (Kor).¹⁵ Samo smo u mikrotoponimiji Kornatskog otočja naišli na tragove ove aktivnosti: *Ašumivānje* (2x) *Kumandānje* (4x) i *Ishodišće* (2x) Na svim ostalim otocima zajedno naišli smo na dva toponima iz ovog polja: *Sijānje* (Ist) koji toponim ispitanik dovodi u vezu sa *šijanje* što će biti samo paretimološko povezivanje, jer situacija na terenu u potpunosti odgovara i formi i supstanciji sadržaja; a osim toga Iščani su cakavci. Druga potvrda je sa Sestrunja: *Šijanje*.

U vezi s ribolovom i dugim boravcima na moru stoje i apalativi: *pđšta*, *prīpošt*, *kažūn*, *sterālo*, *spānsa*, *kūhinja* i *fogūn*. *Pōšta* je vrlo raširen apelativ na Jadranu i označava mjesto na kojemu se lovi riba. Ovo značenje danas pokriva svako takvo mjesto, dok je u prošlosti bilo specijalizirano samo za ona mjesta s kojih se izvlačila *trāta* i lovile srdela i plavice.¹⁶ Kao mikrotoponim sačuvan je u Kornatima (3x). Dok *prīpošt* nalazimo samo u Kornatima, i to kao apelativ čija forma sadržaja označava mjesto pogodno za lov samo nekih vrsta ribe (*modraka* — *Smaris vulgaris*, *bugava* — *Box boops* i *ušata* — *Oblata melanura*), *kažūn* koji je u Kornatima gotovo sinonim *prīpoštu*, susrećemo kao toponim u Prviću. Za Ižane je *kažūn* način lova plemenite ribe s mrežom.¹⁷ *Spānsa* (Iž) i *sterālo* (Kor) su apelativi koji označavaju mjesta na kojima su se sušile mreže. Takva su se mjesta nalazila redovito na ravnim obalama, u blizini poznatih ribarskih *pošta*, ali i neposredno ispred ribarskih kuća. Naime, radi održavanja, pamučne mreže je trebalo sušiti svakog jutra poslije ribolova. Poznatiya *sterāla* u Kornatima nalazila su se na *Vělikoj Panituli*, *Rāvnom Zāknu*, *Pod Lōnču* i u *Bōku o Smōkice*. Uza *strerāla*, ali i na drugim mjestima na kojima su često preko dana sidrili brodovi za dugih boravaka na moru, nailazi se još i danas na tragove *kūvarica/hužina/kužina*: male hrpice naslagana kamenja od kojeg je bila improvizirana ribarska kuhinja. *Kūvarice* u pravilu srećemo na Kornatima i na malim, udaljenim, otocima jer su ribari, kad su lovili u blizini svojih naselja, hranu pripremali kod kuće. Kao mikrotoponime zabilježili smo samo: *Kūhinju*, *Ognjīšće* i *Fogūn* (Kor) i *Pod Kūhinju* (Ol).

Posebnu teškoću u klasifikaciji toponima s ove točke gledišta predstavljaju oni koji su nastali od ihtionima. Teškoća je naime u tome što svaki put nije lako odrediti da li je motiv u procesu denominacije bio zoomorfni — upravo ihtiomorfni — oblik referenta, pa u tom slučaju tim toponimima ne bi bilo mjesto u ovom popisu, ili je motivacija krenula od aktivnosti koje su vezane za lov ribe, pa je upravo lov dotične ribe na tom mjestu utjecao na imenovanje referenta. Većina naših toponima pripada sigurno ovoj drugoj klasi. Takav smo dojam dobili i na terenu mađa su informacije dobivene od ispitanika često po-

¹⁵ Roman Jelić, *op. cit.*, str. 132.

¹⁶ Josip Basioli, *Op. cit.*, str. 393 navodi pošte za lov srdela u Kornatima, poimenično dvadeset i jednu, što znači da se samo na njima, a ne na bilo kojem mjestu, moglo ribariti.

¹⁷ Roman Jelić, *Op. cit.*, str. 144.

sljedica predaje ili pukog povezivanja forme sadržaja i referenta. U ovu bi grupu prema podacima koje smo prikupili na terenu išli slijedeći apelativi, mikrotoponimi i toponimi: *Konjâra* (Mol. cf. jama u kojoj se skupljaju i žive *konji* — *Corvina nigra*); *saržëra* (kao apelativ na većem broju otoka, cf. jama u kojoj se skupljaju i žive *sargi* — *Sargus rondelatii*); *grūžina* (Kor, stanište *ugora* — *Conger vulgaris*) i kao toponim (Ses), *Gružišće* (Paš) i *Zāgružina* (Kor, 2x). Moguća je ovdje kontaminacija sa *krug* i *gruh* »kamen«; *Sarūščica* (Kor. cf. uvala, 2x, ako nastavlja *saurus* — *šarūn*); *Stâri Gavūnski* i *Nđvi Gavūnski* (Šk. cf. bok, lovište *gavūna* — *Atherina hepsetus*); *Kantarāč* (Kor., cf. uvala, po *kāntoru* — *Cantharus lineatus*); *Sapār* (Kor., cf. kamen s kojega su se bacale mine u *sāpe* — *Salpa maxima*); *Tabīnjak* (Kor., brak, poznat po *tabīnjama* — *Phycis mediterraneus*); *Lokārdenik* i *Lokārdenjak* (Mol. i DO). Izgled referenta je predstavljao motivaciju u *Punta Parđa* (Iž, *morska mačka* — *Scyliorhinus stellaris*) i u *Tūn* — *Thynnus thynnus*. Što se *Glamōča* tiče (Kor) vjerojatno se radi o iskrivljivanju formi *Glavac* i *Glavoc* koje su zabilježene na kartama.

Jedino naselje (koje danas to više nije) čije ime stoji u najdirektnijoj vezi s ribarstvom jest *Piškëra* u Kornatima. Skok (SRJO, 32 i 233) donosi ovaj toponim u neznatno promijenjenom obliku *Peškera* na Krku i Jakljanu. Danas je *Piškëra* (Kor) naziv za otok koji se sve do naših dana — a i danas ga još neki tako nazivaju — zvao *Jadra*. U vrijeme procvata kornatskog ribarstva, u XVI. stoljeću, čitav kornatski akvatorij se naziva *Peschiere di Zara* i *Peschiere di Sale*. Izgradnjom naselja i carinarnice na Jadri u istom stoljeću, apelativ *peschiere* prenosi se na njega, i istiskuje stari naziv *Jadra*, te danas pokriva čitav otok i naselje (od kojega su ostale samo ruševine, crkva i jedna ribarska kuća). Toponim *Piškëra* je jedan od dobrih primjera na kojemu se može pratiti veza između naziva otoka i naselja na njemu, te važnost prisustva stanovništva za stalnost imena.

S mjerenjem i otkupom ribe možda stoji u vezi i naziv uvale *Stativâl* za koju znamo iz povijesnih dokumenata da je bila jedna od najboljih pošta za lov skuša i plavica u »gornjem« moru i da se i u njoj vršio otkup ribe. Ako povijest referenta i upućuje na etimologiju vezanu za ovu djelatnost, teško je reći koji su leksički elementi upotrebljeni u liku toponima: *stativa* dio vage ili kompozicija *statio* (Lexicon, 1123) i varijante + izvedenica od *vallum*.

Naša ribarska i brodska terminologija prepuna je venecijanizama i jezičnih elemenata predstavnika drugih talijanskih regija. Mnogo je rjeđi slučaj da u makrotoponimima nalazimo tragove ojkonima ili etnika sa suprotne obale. Osim toga, teško je utvrditi motive postanja imena, pa ih je, prema tomu, i teško povezati s nekom djelatnošću na obali. Mikrotoponim *Arbanëž* u Kornatima npr. označava mjesto na kojemu se je nasukao albanski brod. Navodimo ovaj primjer koji se ne uklapa u naše razmatranje, jer za njega imamo provjerenu informa-

ciju s terena, pa ga je lako prihvatiti ili odbaciti. Što je, međutim, bila motivacija u toponimima kao *Jakčinska* (Mol., cf. uvala) ili *Puž* (Kor i Ol), nije sigurno, ali se razložno može pretpostaviti — s obzirom na značajnu prisutnost talijanskih ribara na našoj obali tokom povijesti¹⁸ — da se radi o likovima na koje je utjecala aktivnost iz ovih gradova ili regija.¹⁹

b) stočarstvo

Stočarstvo je na svim jadranskim otocima uz poljoprivredu i ribarstvo predstavljalo najznačajniju djelatnost autohtonog stanovništva. Osvrnut ćemo se ovom prilikom na tragove te djelatnosti u toponimiji, i to samo na one koji se nalaze na obali uza samo more.²⁰ No, prije nego što prijedemo na popis toponima i aktivnosti, trebalo bi samo nakratko spomenuti neke specifičnosti stočarstva na sjevernodalmatinskim otocima. Mada i danas u toponimiji nalazimo brojne nazive koji stoje u vezi sa stokom krupnog zuba: *Volūjak*, *Volūjaci*, *Krāvljak*, *Krāvljačica*, *Volārska*, itd., ipak se glavni dio stočnog fonda sastojao od ovaca i koza. Suprotno očekivanju, u toponimiji su jače zastupljeni prvi nego drugi. Karakteristično je dalje za ovo područje da na naseljenim otocima bavljenje stočarstvom predstavlja sekundarnu aktivnost (svako domaćinstvo raspolaže s nekoliko *glava blaga*). Otok je u načelu bio gusto naseljen i tako isparceliran da je bilo nemoguće raspolagati s brojnim stadima. Moglo bi se reći da su ovce i koze onaj komplementarni tip aktivnosti koji osigurava domaćinstvu stanovitu sigurnost u pogledu ishrane i oblačenja. Za razliku od naseljenih otoka, na nenaseljenima ili slabo naseljenima (Kornati npr.) sve do XX. stoljeća stočarstvo je jedina i gotovo isključiva aktivnost.

Zbog geomorfološke strukture pašnjaka, razbacanih po brojnim otocima (samo u Kornatima oko 150) u blizini ili interesnoj sferi većih i nastanjenih, redovita djelatnost koja se nametala bilo je sakupljanje i transport ovaca s otoka na otok. Potreba je bila tim veća što su otoci mali »pašnjaci« i količine hrane koje su osiguravali bile su dovoljne ili za manja stada, ili za veća, ali samo u kratkom vremenskom razdoblju. Osim toga, otok predstavlja neke vrste prirodnog tora, pa se je selekcija stoke mogla vršiti i tako da se na primjer *muzice* drže na jednom, *janjci* na drugom, a *bravi* na terećem otoku.

¹⁸ V. Josip Bastoli, »Ribari Italije na našem moru«, *Pomorski zbornik*, 11, Rijeka, 1973, str. 121—145.

¹⁹ *Jakišnica* (cf. uvala) spominje se i na Pagu (SRJO, 73). S Ankonom u posrednoj vezi možda stoje i toponimi *Krijal* (uvala na Premudi), *Kurjak* (otok kod Molata) i *Čtrjak* (vrh u Kornatima) jer je sv. Kirjak titular toga grada.

²⁰ O intenzitetu stočarstva na malim i nenaseljenim otocima na svojevrsan način svjedoče upravo lunarni pejzaži s Kornatskog otočja. Paljenje pašnjaka prakticiralo se sve do naših dana. Svoj udjel u ogoljavanju dale su i mreže na svijetlu dok nisu izumljeni *ferali* na aceten, petrolej i plin.

Ovce su se *kūpile* u *stānove* — u suhozidu sagrađene male kućice bez krova. *Stānovi*, veći ili manji, gradili su se na većim otocima na kojima se *muzlo*, tj. pravio sir. Na Kornatskom otočju popisali smo dvadesetak takvih referenata koji, zavisno od veličine otoka i gustoće toponomastičke građe, funkcioniraju i kao apelativi i kao mikrotoponimi.²¹ Na malim otocima nije se ni boravilo ni *muzlo*, pa su *stānovi* bili suvišni. Za sakupljanje ovaca pravio se *sakatūr*. *Sakatūr* je mjesto na otoku (obično neka *gārmica*, *stāza* ili usijek uz more) u koji se satjeravalo *živo*. Ako je takvo mjesto na otoku izostalo, *sakatūr* se pravio, i to tako da bi se dio pašnjaka u koji se stjeravalo (*kupilo*) ovce ogradio zidom. Zajedno s obalnom crtom — jer je *sakatūr* uvijek uz more zbog transporta — taj zid je činio lijevak iz kojega se nije moglo natrag. Umjesto zida mogao se koristiti nekakav priručni materijal za pravljenje *sakatūra*. Obično je to bilo jedro i neki drugi dio brodske opreme.

Skok (SRJO, 95) smatra da riječ dolazi od lat. *siccus* »suho mjesto ili općenito mjesto na kojemu se nešto suši, mreže npr«. Sa sigurnošću možemo ustvrditi da mjesta na kojima su se stoljećima sušile mreže u Kornatima (najpoznatija *sterāla* smo već spomenuli) nikada ne nose taj naziv, što ne isključuje mogućnost takve etimologije na nekom drugom mjestu. Stoga bismo podrijetlo riječi radije povezali s venecijanizmom *saca* (Boerio, 590) jer *sakatūr* zaista i izgledom i funkcijom podsjeća na dio mreže u koju se skuplja riba kod mreža koje se povlače. *Sakatūr* je, kao i *stān*, i mikrotoponim i apelativ. Osim kornatskih osam slučajeva, zabilježili smo i formu *Sakaturina* na Molatu, ali nam ispitanik nije znao reći da li se je na tom mjestu skupljalo ovce.

Istu funkciju i izgled referenta designiraju i slavenski oblici *Sagōn* u Kornatima i *Zgūn* na Molatu.

Toponimi *Lupēška* (Kor., cf. uvala), *Lupēški Konā* (Kor), *Lupēški Mū* (Mur i Ses) i njihove semantičke paralele: *Tatinja* (Do 2x), *Tatišnjak* (D), *Tatinja* (Zla) i drugi po našim otocima na koje se nećemo osvrutati nedvosmisleno upućuju na krađu. Da se je stoka krala, u to nema nikakve sumnje, a ta praksa traje do naših dana. Zbog delikatnosti lika toponima, naši su ispitanici pokušavali »pomaknuti« toponim do susjedne uvale, premda za to nisu uvijek imali razloga, jer ovakav lik toponima ne pretpostavlja nužno njih kao izvršioce. Najčešće je bilo suprotno! Uvala ili *mū* su bili samo »objekti na kojima se vršila radnja«. Na ovu »aktivnost« obično se nadovezivala i druga koja joj je često bila posljedicom — klanje stoke. Stoga naš ispitanik u liku toponima *Bikarica* (Kor 3x, za uvalu, vrh i otok) vidi vezu *bikār* = mesar. To je, međutim, dosta teško prihvatiti, jer nam nije poznat takav toponim na ostalim

²¹ U vezi sa stočarstvom i poljoprivredom stoji i apelativ *pudarica* (u Kornatima i toponim tri puta), no kako se ne može dovesti u vezu s »priobalnom« djelatnošću nismo ga naveli. Međutim, Roman Jelić, *Op. cit.*, str. 146 navodi da se *pudaricom* nazivalo i mjesto s kojeg se je s kopna upravljalo lovom tuna.

^{21a} Na mnogim otocima uz *blago* važeći naziv za stoku.

jadranskim otocima, mada je izvjesno da praksa nije bila ograničena samo na sjevernodalmatinske. S druge strane, ispitanicima je poznata činjenica da su se u uvali s ovim nazivom i na otoku istog imena držale koze. Vjerojatnije je stoga da se u liku toponima krije venecijanizam *becco* »jarac« (ERSHJ, I, 134—135; Boerio, 72—73).

Stanovite teškoće pri uključivanju u ovo semantičko polje predstavljaju neki toponimi u čijim se likovima nedvosmisleno prepoznaje ime domaće životinje ili neka od stočarskih aktivnosti: *Janjčār* (Kor, otok), *Ovča* (DO, uvala), *Pastirski Bok* (Pre) i *Tovārñjak* (Kor, 3x otok, Mol, 1x otok). Dok prva tri lika ne predstavljaju nikakav problem za uključivanje u ovu sistematizaciju, s *Tovārñjacima* je mnogo teže. Nema, naime, nikakve potvrde od informatora da se na otocima s tim imenom držalo magarce. A zašto bi tako i bilo kad se radi o životinji koja na kopnu obnaša onu funkciju koju vrši brod na moru. U posljednje vrijeme se, doduše, iskrcava magarce na otoke da ne bi remetili san turista, no ni jedan od tih otoka — koliko nam je poznato — nije promijenio ime. Ovaj toponim vjerojatno ide u klasu toponima s podrugljivim značenjem. *Svi tovārñjaci* naime imaju po jednu plitku *pūntu* opasnu za plovidbu i na koju se je lako nasukati. Ovo se čini tim uvjerljivije kada se zna da u istoj geografskoj zoni supostojе toponimi *Ošljak* (SRJO, 108, 139) i *Oršjak* (Kor, otok) koji nemaju takve *pūnte*, a nedvojbeno stoje u vezi sa značenjem »magarac«.

Kako smo već rekli na početku ovog poglavlja, *živo* se je često transportiralo — *brodilo* s otoka na otok. Mjesta na kojima se *krcalo* redovito su bila u blizini *sakatūra*, a i sami *sakatūri*, ako već nisu bili prirodni, pravili su se u blizini mjesta ili na mjestu gdje je mogao pristati brod. Skok (SRJO, 264) navodi dvadesetak toponima s dočetakom — *išće*, i svi upućuju na konkretni referent: *bob*, *nerez*, *stup*, *mir* < *murus* i dr. Njima sada možemo pridodati i *brod* i toponim *Brodarišće* (Kor.). Radi se, prema navodima ispitanika, o mjestu na obali (danas čitav rt i uvala do njega; cf. *Pūnta Brodarišća* i *Vāla o Brodarišća*) na kojemu se ukrcavalo ovce. Sem »brod« imaju u Kornatima i toponimi iz iste skupine: *Brodārska* (rt i uvala) *Māla Brodārska* i *Pūnta Barkariža*, te *Barkariž* (Šk), koji isto tako označava prikladno mjesto za pristajanje uz obalu, ali nismo mogli provjeriti da li se je i tu radilo o ukrcavanju ovaca, ili općenito o povoljnom mjestu za pristajanje.²²

c) obalna infrastruktura

Otočani su oduvijek bili sudbinski vezani za brod, njegovu izradu, zaštitu, popravak i održavanje. Prijevoz brodom od otoka do kopna i do susjednih otoka, te upotreba u ribolovne i transportne svrhe, pred-

²² Istog su semantizma brojni toponimi po našoj obali, ali se je, koliko nam je poznato, na tim mjestima vršio prijevoz ljudi, a ne stoke: *Barcagno* / *Brodarica* (Zadar), *Vozarica* (Novigrad, 3 puta), *Brodarica* i *Fratarska Brodarica* (Krapanj).

stavljali su — a predstavljaju i danas — *conditio sine qua non* opstanka i života na otocima. Brodovlje pojedinih otočkih naselja u prošlosti (Silbe i Premude npr.) nadaleko je prelazilo kapacitete domicilnih luka, a u velikoj mjeri pridonijelo ekonomskom i kulturnom procvatu tih naselja.²³ Središnja instalacija u infrastrukturi svakog naseljenog otoka je *Mû(l)*. Riječ prati obično neki determinativ: *Veliki, Novi, Stari, Široki, Dugi*, itd. Osim glavnog, *mûli* su se u suhozidu gradili i po malim uvalama. Gotovo da nema ni jedne značajnije bez nekakvog *mulica*. Tragove ovog općejadranskog apelativa nalazimo i u toponimiji i to ne samo u *ad hoc* stvorenim diskursivnim toponomastičkim obavijestima. Zajedničko ime *Trimuli* (tri otoka u Kornatima: *Vëliki, Mâli* i *Plûki*), *Grîšini Mûli* (Ol., plitki teren uz obalu), *Bargumûl* (Mol, uvala ispred Bargulja), *Trimuli* (Mol, uvala), *Mûline* (naselje na Ugljanu i uvala na Sestruncu) predstavljaju toponime *à part entière* na ovom dijelu litorala.

Namjera nam je, međutim, da u ovom osvrtu opišemo one instalacije ili, točnije, jezične tragove priobalnih instalacija koje su služile za pristajanje brodova izvan luka u naselju. Samo se po sebi razumije da je najbolja uvala na otoku korištena kao *pörat*. Ako je otok imao više naselja, onda i više takvih uvala. Ponekad je upravo takva uvala uvjetovala nastanak naselja (primjer *Piškëra*, mada u konkretnom slučaju ne treba zaboraviti na činjenicu da je *Piškëra* imala i najbolje prirodne *vöde*). No, to sigurno nije pravilo i moglo bi se navesti još argumenata koji su uvjetovali postanak naselja. Kao što je već spomenuto, naselja su se konstituirala na kontinentalnom dijelu otoka, a postupnom eksploatacijom obale i vezivanjem otočana za pomorske i primorske aktivnosti »silazilo« se prema moru. U tom smislu karakterističan je za ove otoke apelativ i toponim *Mâgazin* i *mâgazini* (Škaljić, 439; ERSBJ, II, 352). Ta forma uvijek označava kućicu na obali, a ne prostor u stambenom objektu u *naselju*, koji se na ovim otocima naziva *konöba*. U *mâgazinima* su se čuvali proizvodi namijenjeni prodaji i ribarski alat.²⁴ Obitelji koje nisu imale vlastite *mâgazine* svoje su proizvode i opremu čuvala u *Komunjskoj Kûci* (Mol). Pojedina naselja (Murter npr.) su se doslovno preselila na more, adaptirajući *mâgazine* u stambene objekte.²⁵

Obalni mikrotoponimi Silbe nam uvjerljivo govore o mjestu brodarstva u privredi otoka u prošlosti. Apelativ *garofolin* i *garofulin* (oboje

²³ v. Petar Starešina, *Op. cit.* i Vladislav Cvitanović, »Prilog proučavanju pomorstva otoka Silbe i Premude«, *Radovi IJAZ* u Zadru, XI, 1962.

²⁴ S apelativom *magazin* ne stoji u vezi toponim *Magazînova škrîla*, izrazito velika kamena ploča u Kornatima. Ovdje je riječ o patronimiku *Magazîn* iz Betine.

²⁵ Murter sigurno predstavlja najtipičniji primjer takvog tipa urbanizacije na Jadranu. Proces je započeo koncem XIX. stoljeća kada su kupljeni otoci Kornat i Zut. Nagla preorijentacija na prekomorski način života prisilila je stanovnike da sele na obalu. Da je riječ o težačkoj a ne primorskoj svijesti novih stanovnika, vidi se i po tome što glavna ulica gleda na kopno a ne na more.

zabilježeno na terenu), odnosno *garofalin* (Vidović, 148) označava na Silbi mjesto i konstrukciju u obliku velike *preže* (petnaestak puta) za koju se mogao privezati brod. Na tom području neće biti moguće prihvatiti Skokovu interpretaciju (ERSHJ, II, 22) da je služio za signalizaciju pomorcima, već Miottovu: »saldo pilone, generalmente sui 2, 1/2 m per lato, in pietra lavorata, sporgente a un metro sul livello del mare, per agevolare l'ascesa: nel mezzo il pilone ha una colonna per ormeggio delle navi«, što prema podacima na terenu u potpunosti odgovora izgledu i namjeni referenta. U apelativnoj vrijednosti riječ susrećemo još na Olibu.

Na Silbi smo još zabilježili mikrotoponime *Vëla Prëža* što *grosso modo* odgovara *garofulinu* i *Tàka Bëla*. Prema navodima ispitanika *Tàku Bëla* je bilo mjesto na obali, okrećeno, a upućivalo je posadu na povoljnu konfiguraciju obale za pristajanje. Naročita korist od ovakvih oznaka bila je u sumrak ili za slabije vidljivosti. Danas, iz razumljivih razloga, nema više traga tim referentima. Brojni izolirani lokaliteti po obali, čija su nam imena sačuvana u mikrotoponimima, mogli su i bez utjecaja čovjeka, tj. po samoj prirodi svog oblika ili boje, obnašati istu funkciju kao *garofulin* ili *Tàka Bëla* npr. Mada uvijek nije lako odrediti motivaciju u postanku njihovih imena, sigurno je da su mnogi od njih garantirali siguran privez uz obalu. Navest ćemo samo neke: *Supjāk*, *Hūštra*, *Cʻni Krūg*, *Dūnat*, *Júrov Krūg*, *Madōna*, *Polūš*, *Mišnin Krūg*, itd. (sve u Kornatima).

Posebno mjesto u denominaciji, kada je riječ o djelatnostima vezanim za izgradnju i popravak brodova, predstavljaju apelativi i toponimi (zavisno o arealu upotrebe i sociolingvističkom kontekstu): *škvēr* i *škār* (varijanta *škēr*). Nije sigurno da prvi i druga dva oblika imaju zajednički etimon u formi sadržaja (ERSHJ, III, 399). Prvi redovito srećemo kao apelativ u značenju »brodogradilište« sa značajnim udjelom sema »plitak, blago nagnut teren uz more«: »Terreno spianto che dalla parte anteriore della tettoia fino all'acqua forma piano inclinato« (Boerio, 698) i u tom smislu se semantički kontaminirao sa *škār/škēr* koji nastavlja grčki *σχίρον* s približno istim značenjem. Iako apelativi *škvēr* i *škār*²⁶ danas na otocima često označavaju isti referent, tj. brodogradilište ili mjesto gdje je ono nekada bilo, važno je napomenuti da samo formu *škār* nalazimo kao makrotoponim na Silbi, Olibu i Istu (ako *Škārski* nije u vezi sa Škarda, jer se radi o rtu okrenutom prema tom otoku), a *škvēr* nigdje i nikada. To znači da dvije forme nisu iz iste sinkronije i da je *škvēr* prihvaćen kasnije preko venecijanskog *squero* (ERSHJ, III, 399).

Za izgradnju i popravak brodova vezan je sigurno na Silbi mikrotoponim *Dđg* (varijanta *Dđh*) koji inače ne susrećemo na malim otocima

²⁶ Trag forme *škār* nalazimo i u ihtionimu *škarnatica* (*Chrysophrys aurata*), v. Vojmir Vinja, *Jadranska fauna, Etimologija i struktura naziva*, I, Logos, Split, 1986, str. 220.

ni u malim brodogradilištima. Ta činjenica također na svojstven način svjedoči — ne toliko o brodogradnji na Silbi — koliko o upućenosti u pomorsku terminologiju Sibenjana. Općepoznata engleska riječ *docks* (Vidović, 113) ovdje označava mali *mulč*, koji je danas zasut i ni u kojem slučaju nije mogao predstavljati onaj referent koji je formom sadržaja označen.

Slična je situacija i na Olibu s mikrotoponomom *Orsan*. Za njega također ne nalazimo nikakvih tragova na terenu. Ispitanik kaže da su se tu izvlačili brodovi, ali da ne zna što ta riječ znači. Očito je da se i ovdje radi o importu forme koja je prilijepljena na referent koji samo djelomično pokriva forma sadržaja (Boerio, 44).

U vezi s izvlačenjem brodova na obalu sigurno stoje i toponimi na Sestruncju: *Veliki Paranak* i *Mali Paranak* (uvalice). Mada nam autori ne govore o kakvim je uvalama riječ, pretpostavljamo da se i ovdje radi o izvlačilištu za brodove, jer nam je poznato da takvih uvala ima (posebno sa SW strane Dugog Otoka) gdje se je spas pred olujom mogao naći samo na obali. Stoga su se u opremi malih ribarskih brodova redovito nalazili koloturnici — *paranak* — drugdje *buceli* (ERSHJ, II, 606, Boerio, 471). Vjerojatno u ovu grupu naziva idu i *Kalânke* (Sil i Ses), prema navodima ispitanika male uvalice koje se na obali produžuju u *klāncić*. Prema Boeriu, 117: »Seno di mare dentro alla terra«. Na nekim otocima *kalânke* su komadi drva, obično od *česmne* koje se stavljaju pod brod kada se izvlači na obalu (RESHJ, II, 676). U Murteru je sinonim *katina*, ali toponim u Kornatima takvog lika sigurno ne stoji ni u kakvoj vezi s ovom aktivnošću.

Pristajanje, utovar i istovar broda — pogotovu većeg — mogao se vršiti samo na pristupačnim mjestima i obali prikladnoj za takav posao. *Forme kargadūr* i *kargadurčić* i toponim *Krgadura* (Ses)²⁷ nedvosmisleno upućuju na tu aktivnost (Miotto, 45; ERSHJ, II, 47 i 186). Na Silbi i Olibu susrećemo riječ o apelativnoj funkciji i prema riječima ispitanika radi se o mjestima na obali na kojima se ukrcava *česmina* (*quercus illex*), što sigurno ne isključuje i druge vrste tereta. Što se pak toponima *Vēlika Skāla* i *Māla Skāla* (Kor, otoci) tiče, ispitanici nam nisu znali reći o kakvoj je motivaciji riječ. Nije, međutim, isključeno da se radi upravo o nekoj od spomenutih aktivnosti. *Prīstanišće* na Žutu (uvala s nekoliko težačkih kućica) ne ostavlja nikakve sumnje u pogledu veze referent — ime.

Na specifičan način u ovu bi se klasu toponima mogao uključiti *Kalahatīn* (Kor, 7x). Kao apelativ *kalahatīn* je mali greben, jedva metar iznad površine mora, vrlo opasan za plovidbu. Toponomastičku vrijednost dobiva proširivanjem u toponomastičku sintagmu: *Kalahatīn o Piškēre*, *Kalahatīn o Gustāca*, *Kalahatīn o Ropōdnice*, itd. Riječ je dakle o takvom mjestu na kojemu se brod može lako nasukati i razbiti, pa mu

²⁷ Petar Šimunović, *Toponimija otoka Brača*, Supetar, 1972, str. 201 uvod; *Kargadūr* među toponime čiji likovi odražavaju sastav tla.

veza s *kalafat* — brodograditelj (Vidović, 187) daje pejorativnu vrijednost. U Kornatima ima još hridi iste morfologije, ali je zanimljivo da one koje se nalaze izvan glavnih komunikacijskih pravaca ne nose takvo ime. Očito je vjerojatnost da se dogodi nezgoda manja, pa je kod njih motivacija vrlo raznolika: *Volčić*, *Plika Sikica*, *Dragunarica*, *Golić*, *Klint*, *Batē*, itd.

d) *graditeljstvo*

Posebnu grupu toponima i apelativa iz ove klase predstavljaju svi oni kojima more i obala nisu nužni uvjet postojanja. Radi se o aktivnostima kao pokretačima motivacije koje se redovito obavljaju samo na kopnu, ali ih je čovjek iz raznoraznih razloga — a prvenstveno onih koji stoje u vezi s brodom i mogućnošću transporta — uvijek nastojao locirati u blizini samog mora. Dva su osnovna referenta na koje će se vezati brojne forme: vapno i kamen. Uz već spomenuto ribarstvo, poljoprivredu i transport, graditeljstvo je sigurno predstavljalo jednu od najprećih egzistencijalnih potreba.

Najstarije tragove kamenoloma nalazimo na otocima *Lavdāra* i *Sestrūnj*. Toponimi *Vēla* i *Māla Lavdāra* odražavaju i u svojim likovima tu starost (ERSHJ, I, 609—10). Svi ostali likovi toponima označavaju veće ili manje referente, ali uglavnom kamenolome ne-industrijskog tipa. Sve forme nastavljaju u raznim varijantama latinski apelativ *petra*: *Petrāla* i *Petrāle* (apelativ i toponim u Kornatima, 4x), *Pedrare* (Ses, 4x) s različitim atributima: *Velike*, *Male*, *Gornje*, *Donje*, *Padrāre* također na Molatu, ali osim navedenog lika nalazimo još *Pōpadrare* — lokalitet »ispod« *Padrār* i varijantu *Pladāre*. Sem »vaditi kamen« odražava se u likovima: *kāva* i *kāve* (čest apelativ), a toponim na Silbi, Olibu i Sestrunju, u deminutivu *Kāvčica* i varijanta *Kāfčica* (Ol).

Škarda je otok s najvećim brojem *japnjēnica* i očito s najdužom tradicijom u toj djelatnosti. Pobilježili smo ih petnaestak. Ispitanik nam je objasnio da su na Škardi svoje *japnjēnice* imali stanovnici raznih naselja: Zapuntela, Raba, Nerezina, Beleja (Cresa), Talijani iz Barija i drugi. Jedino je u toponimu *Belējska Japlēnica* sačuvan kletik jednog naselja. Sve ostale su jednostavno *japlēnice* i funkcioniraju kao apelativi. Takva situacija nije međutim na otocima gdje je njihov broj neznan, odnosno na onima na kojima se nalazi samo jedna. Tamo sve funkcioniraju kao toponimi. Pobilježili smo ove: *Japlēnica* (Ol, 2x; Mol, 2x; Ses, 3x), *Japjēnjišče* (Žir), *Jāpnjenica* (Prv) i *Japjēnica* (Kor, 6x, ali na različitim otocima) i kao dio toponomastičke sintagme: *Malo Japlēniško* (Ses), *Pūnta Japlēnice* (Sil), *Pod Japjēnicu* (Kor). Od talijanskih osnova samo *Frnaža* (Ugljan, uvala).

U građevinarstvu se koristio i crvenkasti, porozni kamen *tūf* (ARj, XVIII, 876 i ERSHJ, III, 519). Izgleda da ga je najviše bilo sa NE strane Ista, jer tamo nalazimo dvije uvalice u kojima se vide tragovi vađenja

kamena: *Vëli Tûf* i *Mâli Tûf*, a od ostalih otoka jedino u žapunteskom portu, gdje je dugo vremena bila uskladištena veća količina *tûfa* za izgradnju nekog objekta do koje nikada nije došlo. Međutim, naziv *Tûf* za dio uvale ostao je do danas.

e) ostale aktivnosti

Budući da većina otoka oskudijeva vodom, a ta oskudica je bila još izraženija do izgradnje velikih seoskih cisterni po otocima, morska obala i more su bili prikladna mjesta za pranje odjeće i pokrivača. Takav mikrotoponim je *Perilišće* na Istu i *Bilëve* na Murteru. Ima i drugih toponima sa semom »bijel«, ali ih nismo uspjeli identificirati kao mjesta vezana uz neku aktivnost, već im motivacija polazi od same boje lokaliteta: *Bëli* (Saljska varijanta za otok *Gustac* u Kornatima), *Belilo* (Mol), *Bilinã*, itd.

Poznato je da se otočani malo kupaju u moru, ili, barem je nekada bilo tako. Međutim, na razvijenijim i bogatijim otocima očito je taj vid »aktivnosti« predstavljao već onda stanovito zadovoljstvo. Zato upravo na Silbi nalazimo četiri toponima za koje nas ispitanici obavještavaju da su bili kupališta. To su uvale: *Fratrova*, *Kadetova*, *Muška* i *Ženska*. Nazivi sami dovoljno govore o sastavu kupaća. Njima se može pridodati i *Abeličin Banj* na Molatu (Abelić je bio vlasnik otoka). Istog su semantizma i toponimi *Vëliki* i *Mâli Bânj* (Mur), *Bânjve* (Ol) i *Bânj* (Paš), s tim da je *Bânj* naselje i da je naziv iz ranijeg perioda, latinskog, a ne talijanskog (ERSHJ, I, 108).

Zaključak

Sigurno je da se u ovom popisu toponima, mikrotoponima i apelativa ne ogledaju sve djelatnosti s kojima se otočko stanovništvo bavilo na samoj obali. Obala je oduvijek imala i značajnu stratešku ulogu, kako za osvajača tako i za branioca. Naša u tom pogledu sigurno nije iznimka. Štoviše! Dovoljno je pogledati likove toponima sa semom »straža«: *Stražica*, *Stražnjak*, *Stražac*, *Stranzica*, *Stržna*... pa da se vidi kolika je bila briga nastanjivača otoka za sigurnost i samoodržavanje. U isto semantičko polje ušli bi prema Skoku i toponimi *Murter*, *Murtar* (Mur i DO), *Lumbarda* (Kor, 2x) i *Na Kanunu* (Šk). »Tote je za vrime Austrije bija top« — kaže ispitanik.

Posebnu pažnju moglo bi se posvetiti i navigacijskim instalacijama na obali. No, kako te instalacije nisu posljedica neke otočke djelatnosti, već rezultat organizirane akcije pomorskih vlasti (uglavnom u prošlo-

²⁸ Trebat će vrlo pažljivo analizirati referente označene formom *Murtar*/*Murter*, jer neka nova saznanja iz spisa šibenskih notara (Historijski arhiv u Zadru, notar Bon Matheus, bušta 1, fol. 84) pomiču starost forme za tri stoljeća unatrag u odnosu na Skokove podatke — u 1450. godinu.

sti!), to se ne uklapaju u gledište s kojiga ovog puta analiziramo obalne toponime. Mnoge *bove*, *lanterne*, *ferali*, *pale* nisu samo apelativi već funkcioniraju kao pravi toponimi ili redovitije mikrotoponimi za stanovnike nekog areala. Po istom načelu se uključuju u toponomastički otočki sustave instalacije napravljene nakon elektrifikacije otokâ. Gotovo da nema ni jednoga koji nema svoju *Puntu Kabela* ili jednostavno *Kabel* (Svaki nastanjeni otok ima najmanje dvije točke s kablskom kućicom).

Odraz pomorske svijesti vidljiv je i u malim zavjetnim *kapelicama*, kućicama veličine 1 x 1m, s likom nekoga sveca (obično sv. Nikole ili sv. Ante), *križevima* po rtovima ili po uvalama u sjećanje na nekog utopljenika ili brodolom (cf. *Pūnta Križa*, Kor). No, ni ovdje ne može biti govora o djelatnosti. Radi se o toponimima koji bi se trebali obrađivati u drugačijim pristupima građi, što ne znači da i ovo polje ne bi trebalo podvrći detaljnijoj analizi. Naprotiv!

Jedna od najvećih teškoća kod ovakvih istraživanja jest u tome što se zbog formalnih i sadržajnih razloga semantička polja često pretapaju, te nas pučka etimologija na planu forme, nepoznavanje namjene referenta na planu sadržaja mogu odvesti u krivim pravicima analize. Kao primjer možemo uzeti poluotok *Strižnjâ* i otok *Strižnjâk* u Kornatima. Prva misao je da naziv stoji u vezi s općom imenicom *strižnja* koja s drugačijim naglaskom postoji u govoru nastanjivača. Skok istu formu na Dugom otoku (SRJO, 117) dovodi u vezu sa *strega*, starijim oblikom za *straža* (SRJO, 44 i ARj, XVI 712). Ovo će tumačenje biti točno, jer samo malo dalje, na drugoj strani Kornata, koja je u jezičnom smislu konzervativnija, nalazimo toponime, *Stržna*, *Stržnjâk* i *Strážnjak*. Kada još konstatiramo da referenti (vrhovi na poluotocima) stoje upravo tako da se s njih mogao kontrolirati dobar dio litorala, s mnogo uvjerljivosti moći ćemo prihvatiti Skokovo tumačenje.

Takvi i slični primjeri navode nas na zaključak o neophodnosti terenskih ispitivanja. Samo će maksimalno velik broj podataka s terena i dobivenih od ispitanika (kojih je na ovom otocima sve manje!) moći dati uvjerljivu sliku toponomastičkog inventara na našim otocima. Kada budemo raspolagali s takvim podacima, moći ćemo detaljnije i potpuno obraditi ovo zanimljivo semantičko područje.

Popis skraćenica u tekstu

- ARj: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, I—XXIII, Zagreb, 1880—1976.
- Boerio: Giuseppe Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia, 1856.
- Lexicon: *Lexicon Latinitatis Medii Aevi Iugoslaviae*, I—II, Zagreb, 1973—1978.
- Miotto: Luigi Miotto, *Vocabolario del dialetto veneto-dalmata*, edizioni Lint, Trieste, 1984.
- ERSHJ: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I—IV, Zagreb, 1974.
- SRJO: Petar Skok, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, Zagreb, 1950.
- Škaljić: Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1979.
- Vidović: Radovan Vidović, *Pomorski rječnik*, Logos, Split, 1984.

*Vladimir Skračić: REFLECTIONS OF MAN'S WORK IN THE COASTAL
TOPONYMY OF THE NORTH-DALMATIAN ISLANDS*

Summary

The sudden fall in the population in the North-Dalmatian islands and its growing age, numerous activities coming as a result of the human work and presence on the coast are endangered. The consequences of such a situation are reflected in language and imperil the survival of names in some lexical fields. After his research work and making use of the data already existing in literature the author tries to systematize the toponymic material collected on the very littoral — the contact between the sea and the coast.

In his procedure the author does not start from geographical objects as bearers of motivation in the origin of names, but from the disposition of the coast for certain activities, and he places his material into several semantic groups. The activities that left the deepest traces in the population of the islands have been chosen, such as fishing, cattle breeding, navigation, transport and building. Agriculture has been left aside, because the toponyms of that kind are connected exclusively with the inland of the islands.

In addition, the author points to the difficulties arising from the fact that semantic fields are often assimilated, which happens either for formal reasons (the lack of understanding) or those pertaining to the contents (the ignorance of the functions of referents), which leads sometimes to a wrong interpretation of names. To reduce such mistakes to the minimum, and for other reasons as well, it would be necessary to collect a maximal number of data in this field. In that way the basic needs of our culture will be met and such a place in the toponymical research it deserves in linguistics secured.